

Snježana Kordić

Komentar diskusije o nazivu jezika

(odgovor L. Auburgeru i V. Grubišiću)

237

U 57. godištu *Republike* objavljene su već tri reakcije na moj članak »Naziv jezika iz znanosti gledan« *Republika* 57/1–2 str. 236–243, što pokazuje koliko je bilo potrebno i opravdano pokrenuti diskusiju o tabuiziranoj temi naziva jezika. O tom članku je vrlo živo diskutirano i na međunarodnom znanstvenom skupu »Jezik i demokratizacija« (Neum, 21–22. 9. 2001.), na kojem su se prvi put nakon rata okupili lingvisti iz Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore (također i određen broj zapadnoevropskih slavista). Ako bi se sudilo po zborniku s tog skupa objavljenom u Sarajevu 2001., ispalo bi da je članak pozitivno primljen jer u svim radovima u kojima se citira govore o njemu isključivo pozitivno. Pored do sad objavljenih reakcija može se spomenuti i veći broj pisama njemačkih slavista u kojima ističu kako činjenica da je članak mogao biti objavljen pokazuje da se hrvatska filologija demokratizira.

Na prvu reakciju u *Republici* (3–4, str. 221–229) koju je napisao M. Grčević već sam odgovorila u broju 9–10 str. 193–201 tekstom pod naslovom »Naziv jezika iz 21. stoljeća gledan«. Ovom prilikom osvrćem se na naredne dvije reakcije objavljene u broju 7–8 str. 213–229.

Vinko Grubišić svoju kratku reakciju započinje i završava riječima da mu je »život prekratak« da bi ulagao svoje dragocjeno vrijeme u analizu argumentacije navedene u mom članku (str. 226 i 229). Ogorčeno kaže kako se javio samo zbog toga što mu je u članku spomenuto ime. Ne bi mu, međutim, smjelo biti tako teško pisati o važnoj temi kakva je »naziv jezika«, pogotovo što je toliko uvjeren u ispravnost svojih shvaćanja pa bi morao moći s lakoćom iznijeti argumente njima u korist. A to očito nije slučaj. Grubišić predlaže stavljanje glave u pijesak i ignoriranje argumentacije koja je u suprotnosti s njegovim željama. Spominjanje imena nije razlog da se javi kad nema što reći. Isto tako ne bi mu smjelo biti važnijim ime od teme. Na tu nevoljko i s velikim naporom

pisanu Grubišićevu reakciju, čiji stil je daleko ispod svakog prosjeka, osvrnut ću se tek nakon što se pozabavim tekstom Leopolda Auburgera.

L. Auburger najveći dio argumentacije navedene u mom članku nije ni spomenuo, što znači da ne posjeduje protuargumente. Od onih tema koje je ipak imenovao jedan dio sam komentirala u odgovoru Grčeviću (ne znajući da će se u diskusiju uključiti Auburger) pa taj tekst ujedno može poslužiti i kao odgovor Auburgeru. Stoga te teme neću ovdje ponovo komentirati, nego upućujem na svoj prijašnji odgovor. U ovom članku govorit ću samo o temama kojima se tamo nisam bavila.

Auburger piše da je iznenađen tvrdnjom u mom članku da je njemački jezik nadređeni pojam austrijskoj varijanti, njemačkoj varijanti i švicarskoj varijanti njemačkog standardnog jezika. Kaže da ga »začuđuje« »to nazivlje« (219). Da je pogledao u Metzlerov leksikon *Sprache* (Glück 2000, 472), onda se ne bi čudio jer to nazivlje je preuzeto iz navedenog leksikona, u kojem pod natuknicom *policentrični jezik* piše da je to »jezik s nekoliko nacionalnih standardnih varijanata, koje se doduše u pojedinim točkama međusobno razlikuju, ali ne toliko jako da bi mogle konstituirati samostalne jezike, npr. engleski (britanski, američki, australski itd. standardni engleski), njemački (njemački, austrijski, švicarski standardni njemački), portugalski (portugalski, brazilski standardni portugalski)«. Taj citat ujedno potvrđuje u mom članku već spomenutu paralelu između njemačkog, engleskog i portugalskog sa srpskohrvatskim (240) jer sve što je u citatu navedeno za te jezike vrijedi i za srpskohrvatski jezik: jezik s nekoliko nacionalnih standardnih varijanata, koje se doduše u pojedinim točkama međusobno razlikuju, ali ne toliko jako da bi mogle konstituirati samostalne jezike. Govoreći o srpskohrvatskome Kristophson (2000, 185) zaključuje: »Slična situacija vrijedi i za širom svijeta raširene jezike engleski, francuski, španjolski, portugalski ili za njemački ograničen na srednju Evropu. Utoliko slučaj 'srpskohrvatski' ne nudi previše posebnosti.« Na pitanje da li su varijacije unutar srpskohrvatskog dovoljne da se govori o četiri standardna jezika Kristophson (2000, 179) odgovara: »ne, jer prvenstveno variraju riječi uzvišenog kulturnog rječničkog blaga i administrativnog jezika« (o neznatnosti varijacija govori se u mom članku na str. 238 i u odgovoru Grčeviću na str. 197). Budući da se kod srpskohrvatskog radi o jednome jeziku, imena *hrvatski*, *srpski*, *bosanski/bošnjački jezik* nisu za lingvistiku prihvatljiva jer »sva tri imena trenutno označavaju jedno te isto, a budući da različita imena sugeriraju različitost, iz toga proizlaze problemi« (Raecke 1996, 22). U vezi s tim Laškova (2001, 20) ističe da se s lingvističke točke gledišta radi o »varijantama jednog te istog jezika. Stoga je razumljivo da lingvisti i danas, pogotovo u inozemstvu, koriste naziv *srpskohrvatski jezik* kao lingvistički termin.«

U knjizi o policentričnim jezicima *Pluricentric languages: differing norms in different nations* (Clyne 1992) navedeni su i opisani kao policentrični jezici njemački, engleski, portugalski, francuski, srpskohrvatski, španjolski, hindustanski i korejanski jezik. U predgovoru knjige (str. 1–2) piše da je za policentrične jezike karakteristično da se govore u nekoliko država i da stoga imaju

nekoliko centara. Svaki centar ima svoju nacionalnu varijantu s vlastitim kodificiranim razlikovnim normama. Srpskohrvatski je do prije deset godina bio netipičan policentrični jezik jer se prostirao unutar *jedne* države. Nakon raspada SFRJ postao je tipičan policentrični jezik jer se prostire u nekoliko država. Prema ovoj knjizi i već spomenutom leksikonu ono što Auburger naziva *hrvatskim jezikom* nazivalo bi se *hrvatska varijanta standardnog srpskohrvatskog jezika*.

Auburger želi relativizirati moju tvrdnju da »govornici varijanata ne trebaju prevodioca« (222). To pokušava učiniti na dva načina. Prvi je: proglašava je bez dokazivanja »logički pogrješnom« i kaže da bi morala glasiti »govornici koji ne trebaju prevodioca, govornici su varijanata«. Razumijem da bi Auburger najradije napisao moj tekst umjesto mene, ali ja sam sama izabrala sadržaj svojih rečenica. Ne samo da je ostao dužan objašnjenja zašto bi rečenica bila »logički pogrješna« i zamjenjuje je verzijom koja je stilski nezgrapna nego je njegova verzija tvrdnje i neistinita. Jer »govornici koji ne trebaju prevodioca« ne moraju biti »govornici varijanata«. Tako npr. govornici Krakova i govornici Varšave ne trebaju prevodioca, a nisu govornici varijanata. Da ne kažem kako govornici Zaprešića i govornici Velike Gorice također ne trebaju prevodioca, a ni oni nisu govornici dviju varijanata. Nakon ovako »briljantno« skovane zamjene moje smislene tvrdnje besmislenom i neistinitom konstrukcijom, Auburger prelazi na drugi pokušaj relativiziranja iste tvrdnje. Iako je i iz citirane tvrdnje i iz drugih dijelova mog članka nedvosmisleno da govorim o varijantama i o standardnom jeziku i u slučaju srpskohrvatskog i u slučaju njemačkog i engleskog (240), Auburger moju tvrdnju da »govornici varijanata ne trebaju prevodioca« pokušava relativizirati time da Nijemci sa sjevera trebaju prevodioca kad dođu u goste kod Nijemaca koji govore bavarskim dijalektom (222). Time pokazuje da nije pročitao što u mome tekstu piše o varijantama jer ovako i ne želeći potvrđuje moju tvrdnju da su razlike između varijanata bitno manje od razlika između dijalekata »leksičke razlike između hrvatske i srpske varijante su bitno manje od leksičkih razlika između dijalekata unutar Hrvatske (npr. između čakavskog i kajkavskog)« (238). I razlike između varijanata njemačkog jezika su manje od razlika između njemačkih dijalekata. Osim toga, Auburger pokazuje da nije svjestan ni razlike između pojma *varijanta* i pojma *dijalekt* iako je i u mome članku mogao pročitati da su to dvije odvojene razine (237–238). Premda je razlika između pojma *varijanta* i pojma *dijalekt* jasna, i u već citiranom Metzlerovom leksikonu *Sprache* piše da postoje samo njemačka, austrijska i švicarska varijanta standardnog njemačkog jezika (Glück ²2000, 472), dok su bavarski, švapski i dr. dijalekti, Auburgeru očito sve to ostaje nepoznato jer on za bavarski kaže da je »dijalektna varijanta« njemačkog jezika (222). U njemačkoj slavistici je već poznato da Auburger neprikladno koristi termine i kad govori o srpskohrvatskome. Tako npr. Gröschel (2001, 178) zaključuje: »Od strane Auburgera odabrani termin za status srpskohrvatskog od 19. stoljeća do raspada SFRJ 'lingua franca' je, naravno, jezičnostrukturalno i funkcionalno potpuno neprikladan.«

U svom radu citirala sam strane autore koji kažu da je u sistemskoj lingvistici neosporno da je jezik koji se govori u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i Crnoj Gori jedan jezik. I Hinrichs (1997: 14) tvrdi: »Lingvistički tu imamo samo *jedan* jezični sistem, koji se javlja u nekoliko varijanata. To uopće ne stoji pod znakom pitanja.« Gröschel (2001: 180) također ističe: »Za slavistiku kao sistemskolingvističku disciplinu nema nikakvog razloga da srpski, hrvatski i bošnjački smatra samostalnim jezicima umjesto kao do sada varijantama *jednog* jezika«. Za one koji ne primjenjuju sistemskolingvistički nego sociolingvistički pristup pokazala sam da se ni prema sociolingvističkim pojmovima kao što su *Ausbau-sprache, Ausgebautheit* ne može govoriti o različitim jezicima. Stoga se ne može reći da sociolingvističke pojmove nisam uzela u obzir. No kad mi već ne može prigovoriti da se bavim »samo« sistemskom lingvistikom i da sam sociolingvistikom zaboravila, Auburger onda čak i takvu moju upućenost izokreće u manu komentarom »autorica se ne može pridržavati svoje 'sistemске lingvistike' nego prelazi među ostalim na područje sociolingvistike« (223). Uzela sam u obzir i komunikacijski kriterij, a to je uzajamna razumljivost. Taj kriterij također potvrđuje da se radi o istom jeziku. Auburger to komentira »kriterij razumljivosti prelazi granice 'sistemске lingvistike'« (222). Naravno da prelazi, zato je i primijenjen da se ne bi moglo reći kako nisam uzela u obzir sve lingvističke kriterije. U mom tekstu je vidljivo da koji god znanstveni pristup da se primijeni, svaki pokazuje da se radi o jednom jeziku. To Auburgeru očito smeta. Samo tako se može objasniti zašto mi prigovara što uzimam u obzir razne aspekte lingvistike. Istovremeno mi zamjera i da imam »vrlo okrnjeno razumijevanje lingvistike« (221), što je u suprotnosti s prethodnim prigovorom. Da bi se prevladala navodna »okrnjenost« predlaže citirajući Katičića »tipološki i rodoslovni vid jezika« (221). Time pokazuje da ne zna značenje riječi koje citira i predlaže jer tipološki vid je sistemска lingvistika, a rodoslovni vid je dijalekatska osnova standardnog jezika, a i jedno i drugo su kao kriteriji istaknuti na više mjesta u mom članku.

Auburger ističe da se ne pridržavam sistemске lingvistike jer se ne opredjeljujem između naziva *bosanski* i *bošnjački* (216). No iz perspektive sistemске lingvistike je diskusija oko naziva *bosanski* ili *bošnjački* potpuno bespredmetna jer je jezik koji se govori u BiH, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori lingvistički gledano jedan jezik. Izrazi *hrvatski, srpski, crnogorski jezik* zasnivaju se ne na lingvističkom, nego na narodskom imenovanju. Stoga bi onaj dio naroda BiH koji svoj jezik ne naziva ni hrvatskim ni srpskim trebalo pitati naziva li ga *bosanskim* ili *bošnjačkim*. Tek na osnovi takve ankete moglo bi se reći kako glasi narodski naziv. Međutim, kako glasio da glasio, on uopće nije mjerodavan za lingvistikom. O tome da nazivi u narodu ne mogu poslužiti kao presudni kriterij za nazive u lingvistici već sam opširnije govorila u svojim prijašnjim tekstovima, pa upućujem na njih.

Kao što ni nazivi u narodu nisu presudni za lingvistikom tako ni političke odluke i zakonske odredbe nemaju za lingvistikom odlučujuću ulogu. Navest ću jedan primjer koji pokazuje do kakve apsurdne situacije bi došlo kad bi se dr-

žavno-političkoj odluci, koja u ustavu države propisuje službeni jezik, pridavala u lingvistici jednaka ili čak veća važnost nego sistemskolingvističkim, genetskim i komunikacijskim kriterijima. Taj primjer je sljedeći: 1992. i 1994. su u Bosni i Hercegovini u Ustavu Republike Srpske srpski, a u Ustavu Bosansko-Hrvatske Federacije bosanski i hrvatski propisani za službene jezike (Šipka 2001, 256, 267). 1998. je Alija Izetbegović, predsjednik Bosne i Hercegovine, podigao optužbu pred vrhovnim Ustavnim sudom u Bosni i Hercegovini protiv tih paragrafa o službenim jezicima u ustavima Bosansko-Hrvatske Federacije i Republike Srpske (ibid., 315). Njegovo obrazloženje bilo je: navedeni paragrafi su nespojivi s Ustavom cjelokupne države Bosne i Hercegovine (Ustav BiH ne sadrži nikakve propise o službenim jezicima). Vrhovni Ustavni sud je 19. 8. 2000. donio odluku kojom proglašava paragrafe o službenim jezicima u ustavima Bosansko-Hrvatske Federacije i Republike Srpske protuustavnima (ibid., 320, 323). To znači da od 19. 8. 2000. u BiH više nije bilo važećih propisa o službenim jezicima. Kad bi lingvistika uzimala propise o službenim jezicima iz ustava država kao glavni kriterij za standardne jezike, onda bi to imalo za posljedicu da je bosanski bio standardni jezik u razdoblju od 1994. do 2000. te da od 19. 8. 2000. više nije standardni jezik jer ga nijedan ustav više ne propisuje za službeni jezik. To bi značilo da standardni jezici mogu preko noći nastati i nestati i da jedan političar svojim potpisom odlučuje o njihovom postojanju. To se više ne bi moglo nazvati *znanošću o jeziku*. Ustav se može promijeniti preko noći, ali postojanje nekog standardnog jezika ne može. Zato se u znanosti o jeziku (tj. u lingvistici) prednost daje sistemskolingvističkim, genetskim i komunikacijskim kriterijima, a ne nekoj državno-političkoj odluci, iako se time može doći u konflikt s pojedinom nacionalnom filologijom. Čak i za one kojima je odlučujući kriterij što zakon kaže postalo je bespredmetno diskutirati je li bolji naziv »bosanski« ili »bošnjački« kad taj jezik preko noći ustavnom odlukom prestaje postojati. Naravno da ljudi u BiH nisu postali preko noći nijemi. Govore danas kao i prijašnjih desetljeća, i mi ih sve razumijemo. Nisu preko noći postali primorani da se sporazumijevaju na nekom stranom jeziku. To kako i da li se zakon izjašnjava o jeziku može biti samo popratna pojava nekog jezika, a nikako ne i kriterij za određivanje što je to isti, a što različit jezik.

Auburger potpuno odbacuje razumljivost kao kriterij (222): »Razumljivost bilo kojega stupnja nije dakle ni nužan ni dostatan uvjet za postojanje emnorno valjanoga varijantnog odnosa na lektološkoj razini.« U odgovoru Grčeviću na str. 193–195 pokazala sam da je taj kriterij nezaoblizan pa Auburgera upućujem na taj odgovor, a također i na sociolingvističku enciklopediju (Ammon 1987, 324) u kojoj piše da je uzajamnu razumljivost potrebno uzimati kao kriterij jer se »na taj način može izbjeći potpuno neadekvatno rješenje da se međusobno sasvim nerazumljivi idiomi svrstaju u isti jezik i da se međusobno vrlo lako razumljivi idiomi svrstaju u različite jezike«. Što se događa kad se ne koristi razumljivost kao kriterij, nego se umjesto toga političko gledanje pokušava prenijeti u lingvistu, navodi Dixon (1997, 7): »zato što su Kinezi jedna nacija, ljudi ponekad govore o mandarinskom, kantonskom, min, vu itd. kao

dijalektima jednog 'jezika' u političkom smislu; međutim, oni nisu uzajamno razumljivi i različiti su jezici prema lingvističkoj definiciji«. Isto tako se preuzimanjem političkog gledanja hrvatski, srpski, bošnjački/bosanski, crnogorski pokušavaju prikazati kao različiti jezici iako je njihova međusobna razumljivost potpuna i iako se baziraju čak na istom dijalektu i stoga predstavljaju jedan jezik u lingvističkom smislu. Ovdje se može spomenuti da neki lingvisti stavljaju znak jednakosti između jezične situacije u skandinavskim zemljama i situacije s jezikom u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i Crnoj Gori. Međutim, stavljanje znaka jednakosti nije opravdano jer se i norveški nynorsk i švedski baziraju svaki na različitom dijalektu naspram danskog, dok se standardni jezik u Hrvatskoj, Srbiji, BiH i Crnoj Gori bazira na istom dijalektu.

Auburger kaže da koristim »postupak glotonimskoga zamagljivanja« jer navodno ne imenujem jezik pa čitatelj ne zna o kojem se jeziku radi i »mora sam odgonetnuti tu tajnu« nalazeći se u situaciji da može »samo nagađati o čemu je riječ« (215). Čovjek stvarno mora biti slijep ako imenovanje *srpskohrvatski jezik* ne vidi u mome tekstu jer ono se od samoga početka pojavljuje na svakoj stranici mog teksta izuzevši onu na kojoj je popis citiranih radova (236–241). Prema tome nema nikakve podloge ni za Auburgerov zaključak »ona se ustručava, vjerojatno zbog nesigurnosti u stvarnost 'srpskohrvatskoga jezika'« koristiti taj naziv (215). O ustručavanju se kod autorice koja je od 1997. objavila tri knjige koje u naslovu sadrže *srpskohrvatski jezik* stvarno ne može govoriti.¹ Osim toga, zar bi uopće došlo do Auburgerove, Grčevićeve i Grubišićeve užasne reakcije na moj tekst *Naziv jezika iz znanosti gledan* da u njemu nisu vidjeli naziv *srpskohrvatski jezik*?

Da bi se vidjelo za koga je ustvari postupak »zamagljivanja« karakterističan, dovoljno je usporediti kako postupam ja, a kako Auburger kada govorimo o istoj temi, npr. o Gabelentzu iz 19. stoljeća. Dok ja citiram Gabelentzove riječi o važnosti kriterija uzajamne razumljivosti, Auburger ne uzima u obzir to što je Gabelentz stvarno napisao i objavio. Umjesto toga Auburger izvodi teoriju da Gabelentz navodno potvrđuje zasebnost hrvatskoga jezika (223), iako se Gabelentz nikad nije bavio hrvatskim jezikom ni pisao o tome, i iako je iz citata koji sam navela nedvosmisleno da je kriterij uzajamne razumljivosti smatrao jedinim ispravnim pristupom. Čak je i u sociolingvističkoj enciklopediji *Sociolinguistics/Soziolinguistik* (Ammon 1987, 324) naveden kao lingvist kojemu je uzajamna razumljivost bila primarnim kriterijem. Premda se na osnovi toga može izvesti samo suprotan zaključak od onoga koji je Auburger izveo, to ne smeta Auburgera da se ne drži provjerljivih činjenica i da stvara teorije koje su potpuno oprečne provjerljivim podacima. Auburger primjenjuje postupak: ako nam ne odgovora, zanemarimo to što je netko napisao i umjesto toga izmislimo u njegovo ime ono što nam odgovara.

1 Te knjige su *Serbo-Croatian*, München 1997, str. 1–70; *Der Relativsatz im Serbokroatischen*, München 1999, str. 1–330; *Wörter im Grenzbereich von Lexikon und Grammatik im Serbokroatischen*, München 2001, str. 1–280.

Da se Auburger isključivo rukovodi prema subjektivnim željama a ne prema objektivnoj stvarnosti, vidi se svuda u njegovom tekstu. Njegovim zaključcima smeta podatak da se standardni jezik u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i Crnoj Gori zasniva na istom dijalektu, pa ga pokušava relativizirati riječima »neka raspravljaju hrvatski dijalektolozi i lingvisti« o tome (224), kao da se ima što raspravljati o toj neospornoj činjenici. Buchenau (1999, 14) ističe u vezi s hrvatskim, srpskim, bosanskim/bošnjačkim i crnogorskim da »kod svih njih trpi samostalnost zbog toga što im temelj ostaje jedan te isti dijalekt«. Laškova (2001: 20) tvrdi da za lingvistiku »jezik ostaje srpskohrvatski dok god njegova štokavska osnovica ostaje zadržana« i da (1999: 89) zajednička dijalektalna osnova »ostavlja malo mogućnosti za kreiranje većih razlika i daljnjih udaljevanja, bez obzira na želje političara«.

Auburgeru smeta i što naziv *srpskohrvatski jezik* ima 150 godina tradicije u slavistici, pa da bi to relativizirao kaže »u tu tradiciju spada i njegova inačica *srpskohrvatskoslovenački jezik*« (218). Kako može izjednačiti tradiciju tih dvaju naziva kad je jedan od njih već 150 godina ustaljen u znanosti, dok drugi ne samo da nije bio ustaljen nego nikada nije ni ušao u znanost i slavistiku? Jedan od njih koristi se u tisućama lingvističkih radova na raznim jezicima, dok drugi nikad nije izišao izvan granica političke države koja ga je uvela i u kojoj je neuspjelo pokušao konkurirati prvome u jako kratkom vremenskom isječku. U ovom kontekstu može se spomenuti i da je smiješna Brozovićeve primjedba (2001, 26) da naziv *srpskohrvatski jezik* ne valja jer navodno znači i »hrvatski na srpski način«. Ako prethodnih 150 godina nije to značio i nije nikad doveo do zabune, zašto bi sad odjednom postao višeznačan samo zato što netko traži razlog za odbacivanje tog termina. Ni naziv *indoevropski* nitko ne tumači kao »evropski na indijski način«. Brozovićevo rasuđivanje je na razini pučke etimologije, tj. »nestručnog tumačenja značenja riječi« (usp. Klaić 1988, 396 i Lewandowski ⁵1990, 1234).

Kad komentira moje tvrdnje, Auburger to čini na dva načina. Prvi način je da na početku ili na kraju pasusa izjavi kako moja tvrdnja ne stoji, a u ostatku pasusa uopće ne iznosi dokaz tome. Tako npr. tvrdi da je izraz *politički jezik* moj »novi izmišljaj« (223) iako ja citiram knjigu Dixona iz 1997. pa je jasno da taj izraz niti je moj niti je izmišljaj. Tvrdi da sam iz Brozovićeve sintagme izostavila riječ *abstract* (221), što nije istina jer u sintagmi uz Brozovićevo ime u mom članku stoji *abstract* (240). Kaže da kad bih »bila malo oštromnija«, zamislila bih se nad razlikom između *isti* i *jednaki* kad tvrdim da su hindski i urdski *isti* jezik (218). No tvrdnja da su hindski i urdski *isti* jezik nije moja tvrdnja, nego je u mom tekstu jasno označena kao citat iz Gluhakovog *Hrvatskog etimološkog rječnika* (242). Auburger želi ispasti pametan podučavajući nas da riječ *sličan* nikada ne znači isto što i riječ *isti* (218). Pa tko je tvrdio nešto drugo? Otkud je uopće došao na tu temu, koja nema veze ni sa čim u mom tekstu? Jedina svrha joj je popunjavanje članka da bude što duži.

Drugi Auburgerov način je ciljano krivotvorenje mojih tvrdnji, i to tako da uzme par mojih riječi, složi ih na drugi način, doda im svoje riječi i sve skupa

predstavi kao moj stav. Njegov članak započinje upravo tako sastavljenim tekstom u kojem Auburger (213–215) podmeće da konačnim rješenjem smatram jedino preuzimanje engleskog jezika i da to rješenje predlažem za čitavu jugoistočnu Evropu. Takvu infantilnu i utopističku tvrdnju niti sam napisala niti je to moguće. Stoga bi Auburger trebao svoje vizije takvog tipa potpisivati svojim imenom, a kod prikazivanja mojih riječi držati se onoga što sam ja napisala. U svom članku pokazala sam da bez obzira na to što govorimo jezikom kojim govorimo to ne znači da ne smijemo biti svjesni kako su narodi kojima je materinski jezik neki svjetski jezik u privilegiranom položaju naspram drugih i da je postojanje malog jezika za one kojima je materinski prije »božja kazna« nego nekakav »dar s neba«. Razloge zašto je to tako nabrojala sam u članku.

Na više mjesta Auburger pokazuje da ima bujnu maštu. Iako nigdje nisam napisala nešto slično, on u moje ime izvodi čitavu teoriju kako »autorica uistinu cilja na serbokroatički pajezik kao programski i propisni 'etalonski jezik' s nadređenom normativnošću, pri čemu se ne zanima za tipološko–empirijski shvaćen pojam 'etalonski jezik' kao misaoni, apstraktni sklop jezičnih svojstava u poredbene svrhe kakvim je uostalom i pojam 'dijasistem'« (221). Prigovara mi da koristim »novogovor«, »politički jezik«, »semantički prazne riječi« i da »zlouporabljujem stručni jezik« (224). Weiss je 1986. u svom poznatom članku o novogovoru naveo petnaeset obilježja novogovora (ta obilježja navodi i Zybatow u svojoj knjizi iz 1995). Auburger je mogao pogledati te radove pa bi vidio da baš nijedno od tih obilježja ne može naći u jeziku kojim ja pišem. Potpuno je očito u mojim tekstovima da ne koristim ni stari ni novi novogovor. Kao što je očito da upravo Auburger koristi novogovor, politički jezik, semantički prazne riječi i da zloupotrebljava stručni jezik jer je njegov tekst pun »etalonskoga pajezika« i »emnosno valjanih varijantnih odnosa na lektološkoj razini« »napose glede svehrvatskoga književnoga jezika i velikih hrvatskih izgrađenih književnih dijalekata unutar Hrvatske i izvan nje«.

Kod svih svojih paušalnih izjava Auburger ne samo da ne navodi argumente, a argumentiranost je osnovno svojstvo znanstvenosti (Baasner/Zens ²2001, 42), nego pokazuje temeljno neznanje. Tako kaže da sam ja tvorac teorije o varijantama: »budući da je autoričina tvrdnja o postojanju varijantnoga odnosa između hrvatskoga i srpskoga puki postulat [...] njezino je argumentiranje znanstveno pogrešno« (222). Općepoznato je, međutim, da je Brozović tvorac teorije o varijantama, a ne ja, i da je upravo zbog te teorije priznat u inozemstvu. O tome je Auburger mogao čitati ne samo prethodnih desetljeća nego i nedavno, npr. u kritičkom prikazu Grčevićeve knjige, gdje M. Wingender (1998, 390) piše: »Koliko je autoru jako stalo da temu 'srpskohrvatski' okonča, pokazuje i poglavlje 4.3, u kojem kritizira strane (prvenstveno njemačke) slaviste i njihove pozicije o tom pitanju. Pored svih prigovora protiv stranih zastupnika srpskohrvatskog iznesenih u ovoj knjizi, ne bi trebalo zaboraviti: [...] — da je D. Brozović sa svojom teorijom varijanata, koja polazi od apstraktnog srpskohrvatskog, dao fundiranu znanstvenu terminologiju i pojmovni aparat za opis srpskohrvatskoga i drugi varijantnih / policentričnih standardnih jezika; — da

je ta teorija i u Hrvatskoj i u inozemstvu naišla na široku prihvaćenost.« Ista zamjerka koju M. Wingender upućuje Grčeviću vrijedi i za Auburgera.

Neopravdano je kod Auburgera što kroatistiku prisvaja sebi sugeriranjem da svatko tko je kroatist mora misliti kao on (213). Budući da se u mom tekstu vidi da kroatist može i ne misliti kao on, Auburger je čitavo vrijeme rukovođen željom da pod svaku cijenu mora reći nešto negativno o tekstu, iako za to ne može naći nikakve osnove. To potvrđuje i njegova reakcija na onaj dio teksta u kojem sam navela kao primjer da Nijemci ne zamjeraju nazivu *indogermanski* što ne glasi *germanoindijski* kako bi oni bili na prvom mjestu (240). Auburger prelazi preko činjenice da je primjer ispravan i da je princip nazivne tolerancije u njemu očit, i umjesto toga govori kako postoje i drugi narodi germanskoga roda koje nisam spomenula (220). Pa šta onda? Ni oni ne zamjeraju tom nazivu što ne glasi *germanoindijski*, kao uostalom i svi drugi Evropljani kad koriste sinonim *indoevropski*. O *indoevropskom* sam opširnije pisala u odgovoru Grčeviću, pa ovdje upućujem na str. 196 u tom tekstu. Osim toga, Auburger kaže da »ne bi trebalo samo njih [Nijemce] prozvati da prigovore nazivu *indogermanski* što ne glasi *germanoindijski*« (220). Međutim, ja Nijemce uopće nisam prozvala. Naprotiv, uzela sam ih kao primjer tolerancije na koji bismo se i mi mogli ugledati.

245

Auburger tvrdi da riječ *Evropa* koju ja koristim ne postoji u hrvatskom jeziku, nego samo u srpskom, dok u hrvatskom postoji jedino *Europa* (219). Umjesto što je samo za ukras u popisu literature naveo *Rječnik hrvatskoga jezika* (31998) V. Anića, mogao je u njega i pogledati pa bi vidio da se u njemu nalazi riječ *Evropa* (kao riječ koja označava kontinent) i da joj je čak data prednost naspram *Europa*. Jedna od osnovnih odlika Anićevog *Rječnika* je poštivanje slobode jezika, koja se očituje u izbjegavanju sputavanja i zabranjivanja onoga što je dio živog jezika, o čemu govorim u prikazu *Rječnika* objavljenom u *Kolu* 3 (1998) str. 490–492. Iste godine, 1998., Anić je u svojoj knjizi *Jezik i sloboda* (str. 21–22) naveo da čak i *Hrvatski pravopis* iz vremena NDH 1944. »propisuje samo *Evropa*, *Evropljanin* i *evropski*« i da je 1943. izišao u Zagrebu korijenskim pravopisom pisan *Zemljopis Evrope i ostalih kontinenata*. O toj knjizi sam također napisala prikaz u *Republici* 55/5–6 (1999) str. 246–251, u kojem citiram Anićevo osuđivanje stručno neutemeljenog proganjanja naziva *Evropa*, pa upućujem Auburgera da pročita ako već ne knjigu, a onda barem prikaz. Auburgerova pretjerana sklonost prema pojmu »čistoće« nije ostala nezapažena u lingvističkoj javnosti. Tako Kristophson (2000, 186) smatra da je Auburgerovo »poticanje 'zapovijedi jezične čistoće' ne samo smiješno — jezik nije pivo — nego je čak i antikomunikativno«. Auburgerovu »zapovijed jezične čistoće« Lehfeldt (2000, 223–224) navodi kao još jednu od »izuzetno negativnih karakteristika« Auburgerove knjige i komentira da je s obzirom na »himnične izjave« Auburgera o »jezičnoj čistoći« čudno što je ne uzima ozbiljno kad se radi o njegovom vlastitom materinskom jeziku. Jer Auburgerova knjiga na njemačkom jeziku je prema riječima Lehfeldta toliko puna gramatičkih, pravopisnih i drugih jezičnih grešaka da to čak smeta pri čitanju.

O agresivno nametljivim nastojanjima koja se skrivaju pod nazivom »jezična čistoća« Ressel (2000, 233) kaže: »Protiv pretjeranih, zadnjih godina jako forsiranih jezičnopurističkih nastojanja, koja su često bila praćena izrazitom strašću prema neologizmima sa svrhom razgraničavanja prema srpskome i za stvaranjem jednog što je moguće 'čišćeg' hrvatskog jezika, i koja su nerijetko išla na štetu razumljivosti i stoga češće nailazila na odbijanje umjesto na prihvaćanje — protiv tih nastojanja javlja se sve više otpor i u samoj Hrvatskoj.« Ressel citira Anićevo intervjue pod naslovom »Govorite li idiotski?«, u kojem Anić kritizira bolesni jezični purizam u Hrvatskoj: »U nas postoji poluidiotizirana, artificijelna verzija jezika, koja je stvorena u nekim lektorskim sobama. Tamo priučeni ljudi izmišljaju svoje konvencije koje su potpuno protivne svesmu što je stručno rečeno o pojedinim jezikoslovnim pitanjima. Nameće se jedan potpuno neistiniti jezik.« O amaterski pisanim razlikovnim rječnicima u kojima se ogleda takav »željeni« jezik govore Laškova (1996, 236) i Pranjković u knjizi *Jezikoslovnna sporenja* (1997, 109–121), o kojoj se Auburger može obavijestiti i u opširnom pozitivnom prikazu koji sam objavila u *Zeitschrift für Balkanologie* 36/2, 2000, str. 231–238. Pokušaji purističkog uniformiranja potpuno su u suprotnosti sa suvremenim kretanjima u drugim jezicima, koja Dunn (2000, 99) ovako opisuje: »Standardni jezik se prije barem djelomično definirao pomoću oblika koji se isključuju iz njega. Konzervativci u lingvistici nisu u stanju odstati od tradicionalnog modela standardnog jezika s njegovim zahtjevima za isključivanjem. Za razliku od njih, moderni lingvisti kreiraju novi model, koji je inkluzivan. [...] U njemu se bitno umanjuje autoritet službenih tijela koja strážare nad jezikom i vode skrb o njemu. Dosadašnja jedina norma, obavezna za svu javnu upotrebu jezika, zamjenjuje se nizom mikronormi, čija prihvatljivost se određuje prema kontekstu.«

Auburger kaže da je »jezična politika bila nepopustljivo unitaristička«, i to na štetu hrvatskih jezičnih posebnosti (219). U vezi s ovom Auburgerovom tvrdnjom može se napomenuti sljedeće: Jezični unitarizam se stalno predbacuje srpskim filozozima. Pritom se zaboravlja spomenuti neospornu činjenicu da su odlučujući i daleko najveći jezičnounitaristički korak učinili upravo zagrebački filolozi u 19. st. time što su se odrekli domaćeg kajkavskog i prešli na štokavski iako se štokavski nije govorio u Zagrebu i njegovoj najbližoj okolini. Taj čin nije ni usporediv s jezičnounitarističkim pokušajima koji se predbacuju srpskim filozozima.²

Da je neopravdano isticati »veliki jezični unitarizam« srpskih filologa u prvoj i drugoj Jugoslaviji, pokazuje i korpus jezika prije stvaranja prve Jugoslavije analiziran u knjizi *Relativna rečenica* (S. Kordić, objavljeno u Zagrebu 1995). Taj korpus, koji je R. Katičić u *Jeziku* 41/3 (1994) str. 65 ocijenio kao »reprezentativan i kulturnohistorijski vrijedan korpus«, sastoji se od tekstova objav-

2 Politički motiviranim prelaskom na štokavski Zagreb je bitno, može se reći čak presudno, pridonio ujedinjavanju ondašnje Kraljevine Hrvatske s drugim dvjema južnoslavenskim zemljama — Kraljevinom Slavonijom i Kraljevinom Dalmacijom — u Trojednu Kraljevinu Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju. Kasnije su iz imena izbačene riječi Slavonija i Dalmacija, i ostao je današnji naziv Hrvatska. Poslije je Hrvatskoj pripojena i Istra.

ljenih u Hrvatskoj od 1900. do 1910. (popis tekstova naveden je u knjizi na str. 322–324). Korpus sadrži velik broj novina koje su izlazile u Zagrebu, Osijeku, Rijeci, Dubrovniku itd., književna djela raznih autora, znanstvene radove i administrativne tekstove. Pogled na jezik u korpusu iznenađuje kad se ima na umu da se jezik upravo tog razdoblja danas smatra uzorom kojemu trebamo težiti. Korpus, naime, pokazuje da su se riječi koje se danas proganjaju jer su navodno nametnute u prvoj i drugoj Jugoslaviji koristile u Hrvatskoj i prije stvaranja zajedničke države. Čak se i mnoge riječi koje su već desetljećima markirane kao nehrvatske često pojavljuju u tekstovima objavljenim u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća. To itekako dovodi u pitanje utemeljenost tvrdnji da se jezik u Hrvatskoj zbog unitarizma srpskih filologa nasilno približavao srpskom jezičnom izrazu. Prije bi se moglo reći da se jezik u Hrvatskoj namjerno pravio drugačijim od jezika u Srbiji ne samo nakon 1990. nego s manjim ili većim žarom u cijelom vremenskom periodu od 1918. do danas. Lingvistički zasnovane tvrdnje mogu se donositi samo na osnovi onoga što se stvarno vidi u jeziku, a ne na osnovi onoga što bi se željelo vidjeti. Kristophson (2000, 179) podsjeća: »Zadatak lingvistike sastoji se u tome da se trezveno bavi jezičnim činjenicama. Ona treba reći kakve spoznaje se o izvanjezičnim stvarima mogu dobiti iz jezičnih činjenica, odnosno što se iz jezičnih činjenica ne može očitati.« Poznati i stalni liberalizam srpskih filologa, što kao njihovo svojstvo priznaju i hrvatski filolozi, također je u suprotnosti s prikazivanjem navodnog velikog unitarizma. Isto tako, brojni su primjeri da su izrazi koji su prije bili karakteristični samo za Hrvatsku danas prošireni i u Srbiji. Liberalizmu srpskih filologa stoji nasuprot jezična stega hrvatskih, što predstavlja dva različita pristupa mijenjanju jezika. To su ujedno i jedini mogući pristupi mijenjanju jezika. Prvi od njih je puštanje prirodnog mijenjanja uvjetovanog promjenama u društvu, načinu života itd., a drugi je kočenje toga npr. pomoću jezične stege ili pomoću vraćanja ka arhaičnim i zaboravljenim oblicima koje su vrijeme i život prevazišli. Prvi način, prirodno mijenjanje, karakterističan je za najveći broj jezika u svijetu jer je to i bolji način. Stoga oni koji žele praviti svoj jezik različitim od susjeda nemaju mogućnost izbora: njima preostaje uvijek samo lošiji način.

Auburger na više mjesta govori o povijesti, a često upućuje i na svoju knjigu koja se bavi poviješću jezika. No, kako je Lehfeltdt u kritičkom prikazu te knjige utvrdio, za nju je karakterističan teleološki pristup, tj. vjerovanje da su događaji bili unaprijed određeni pomoću svrhe odnosno današnjeg stanja i da su se ciljano kretali prema ostvarenju toga. Budući da taj neznanstveni pristup nažalost dominira i u domaćoj sredini, Lehfeltdtove riječi upućene Auburgeru vrijede i za druge autore koji pišu tako kao da se sve u povijesti odvijalo svjesno i sa željom da se ostvari sadašnje stanje stvari. Već na početku knjige, gdje Auburger opisuje situaciju u 7. stoljeću, upada u oči teleološki pristup, koji se, prema Lehfeltdtovim riječima, očituje u sljedećem: »U toj knjizi je stalno riječ o Hrvatima, a da autor nije ni jednom jedinom riječju spomenuo povijesni problem postepenog oformljivanja hrvatskog naroda, da je to trajalo stoljećima i da

se tek na kraju konstituirala hrvatska nacija u svom današnjem obimu. [...] Povezan s tim prvim problemom je i jedan drugi: Isto tako stabilnu i nepromjenjivu veličinu kao Hrvati predstavljaju za autora i hrvatske 'zemlje'. [...] Nakon te pogrešne osnovne postavke, koju autor iznosi kao nešto što se samo po sebi podrazumijeva, 'izgleda hrvatska povijest od 7. st. kao da je njen nosilac bio ujedinjeni državni narod s nacionalnom sviješću i nacionalnim teritorijem koji uglavnom odgovara današnjem, ako ne i većem'« (218–219). Auburger zaboravlja da je »do 16. st. hrvatsko ime bilo isključivo vezano za područje koje se protezalo od rijeke Raše u istočnoj Istri do Cetine jugoistočno od Splita, a u istočnom smjeru do gornjih tokova rijeke Une i Vrbasa' (Zett 1978, 286, 288), nije se dakle odnosilo npr. na Slavoniju, na kasniju civilnu Hrvatsku ili na Dubrovnik, o kojem Zett (1978, 292) piše 'da samosvijest [Dubrovačke] Republike i njenih građana nije bila ni srpska ni hrvatska'. Pomoću ovih primjedbi se, naravno, ni u kojem slučaju ne želi osporiti da današnji stanovnici Slavonije, bivše civilne Hrvatske, Dubrovnika itd. svakako svojom velikom većinom spadaju u hrvatski narod, hrvatsku naciju. Međutim, o jednom potpuno nehistorijskom načinu razmišljanja svjedoči ako se prikazuje kao da je od samog početka i zatim stoljećima bilo uvijek ovako« (219). Lehfeldt nastavlja: »Ne smije se prešutjeti, a to se čini u ovoj monografiji, da su u bezbrojnim dubrovačkim dokumentima s kraja 15. st. [...] pa do kraja 18. st. Dubrovčani koristili izraz 'lingua seruiana' kao oznaku za svoj vlastiti jezik« (220). Slična situacija je i sa Slavonijom. Tako npr. M. A. Reljković, koji se u svim radovima o povijesti hrvatske književnosti navodi kao nezaobilazni pisac i filolog, ne samo da jezik ne naziva hrvatskim, nego u svom najpoznatijem djelu *Satir iliti divji čovik* iz 1762. godine kaže (str. 9) da kad god prigovori Slavoncu zašto ne dopušta svojoj djeci da idu u školu, Slavonac mu odgovara da ni »naši stari nisu pisat znali, al su bolje neg mi sad stajali«, na što on njemu odgovara: »O Slavonče ti se vrlo varaš koji god mi tako odgovaraš. Vaši stari jesu knjigu znali, srpski čitali i srpski pisali.« Lehfeldt zaključuje: »prema autoru su 'Hrvati' u 'povijesno hrvatskim zemljama' od početka 'hrvatski' govorili i pisali [...] 'težeći ukupnom hrvatskom ijekavskog novoštokavskog tipa'. [...] Neodrživost takvog teleološkog promatranja jezika je očita.« (220–221). Umjesto pristupanja povijesti kako ju je Napoleon definirao »povijest je laž o kojoj su se dogovorili«, primjereniji bi bio pristup povijesti koji se vidi iz rečenice J. Raeckea (1996, 22) kad govori o »oznaci onog jezika koji je u toku 19. st. postao standardnim jezikom onih Slavena koji su se u toku vremena kao Hrvati, Srbi, Crnogorci i u najnovije vrijeme muslimani proglasili različitim narodima«. Da podsjetim, različita imenovanja istog jezika u narodu bilo iz prošlosti bilo iz sadašnjosti nisu relevantna za lingvistiku jer »svaki narod smije nazivati svoj jezik kako god hoće, ali lingvistika ne smije bez preispitivanja preuzeti takvo imenovanje« (Gröschel 2001, 175).

U posljednjem odlomku svoje reakcije na moj članak Auburger govori o pojmu *Ausbausprache*. Međutim, Metzlerov leksikon *Sprache* (Glück 2000, 78) kaže da *Ausgebautheit* nije dovoljna da bi se moglo govoriti o samostalnom i

zasebnom jeziku, što sam već citirala u svom prethodnom odgovoru u *Republici* (195), pa upućujem Auburgera da pogleda tamo. O Brozoviću i njegovom nazivu *srednjojužnoslavenski* također sam već govorila u odgovoru Grčeviću, pa upućujem na str. 195–196 u tom odgovoru. Ovdje te teme neću ponavljati, nego prelazim na komentiranje reakcije V. Grubišića.

U svom četiri puta kraćem članku od Auburgerovog Grubišić se ne ustručava već po treći puta napisati istu laž, pa ju je potrebno prokomentirati. Pokušaj obrane svoje gramatike Grubišić započinje tvrdnjom o mojoj gramatici (*Republika* 55/9–10, 160, isto ponavlja i u 57/7–8, 226) da govoreći o broju govornika kojima je u osnovi standardnog jezika štokavski »već na početku« tvrdim da ih ima 'oko 16 milijuna' »a već na 3. stranici broj se povećao na 'oko 17 milijuna'« i bombastično i politikantski tome dodaje u *Jeziku* 47/3 str. 111: »Brže od toga su rasle samo 'žrtve fašizma' u beogradskim vojnim enciklopedijama!«. U svojoj gramatici sam navela samo na *jednom* mjestu (str. 3) podatak o broju govornika, koji glasi »oko 17 milijuna« te je Grubišićeva tvrdnja stoga neistinita. Zbog toga je jednako neistinito reći i da »već« na 3. stranici navodim ponovo, ali ovaj puta drugačiji podatak o broju govornika. Osim toga, 3. stranica ujedno je i prva na kojoj uopće započinje moj tekst i na kojoj već u drugoj rečenici iznosim prvi i jedini put taj podatak, a prethodne dvije stranice predstavljaju pregled sadržaja gramatike, u kojem se ne spominje broj govornika. Tako da Grubišićevu ponavljaju tvrdnju u *Republici* i *Jeziku* mogu okarakterizirati samo kao podmetanje. Podatak od oko 16 milijuna govornika Grubišić je možda našao u reklamnom tekstu izdavača, koji se može pročitati i u najnovijem izdavačevom katalogu, u kojem se potencijalni kupac knjige obavještava o jeziku koji se opisuje u pojedinoj gramatici, i za što ja ne snosim nikakvu odgovornost. No da sam u svojoj gramatici i navela tu brojku, ne bih mnogo pogriješila jer zbog drastičnog pada nataliteta i masovnog iseljavanja zadnjih godina broj govornika se ponovo približava cifri od oko 16 milijuna.

Grubišić kaže da mu nije poznato koliko znanstvenih radova od 1990. do 2000. u Hrvatskoj nije objavljeno iz razloga bilo kakve podobnosti (227). Time pokazuje da je svjestan pojave neobjavljivanja znanstvenih radova zbog podobnosti, samo ne zna kolike razmjere je zahvatila ta pojava, što je i razumljivo. Jer kako da znamo »koliko znanstvenih radova nije objavljeno« kad ono što nije objavljeno ne postoji za javnost. U tome i jest problem. Neobjavljivanjem se i željelo postići da se ne sazna za određene radove kako bi se pravila iluzija o nepostojanju drugačijih mišljenja i sprečavala mogućnost da se čuje kritika. Tako npr. čak u Zborniku radova s 1. hrvatskog slavističkog kongresa nisu objavljeni oni radovi stranaca koji su, iako vrlo diskretno, ali ipak malo kritizirali neke pojave u hrvatskoj filologiji novijeg vremena, premda su uredno i na vrijeme bili predati za objavljivanje. Želeći u nastavku osporiti ugled njemačke slavistike Grubišić navodi odavna prevaziđena djela Trautmanna iz 1947. i Diela iz 1963. godine. Međutim, postavlja se pitanje zašto ih uopće navodi kad i sam priznaje da su prevaziđeni u Njemačkoj (228) i kad ih ja uopće ne spominjem.

Grubišić ističe »i Srbi i Hrvati odbacili su 'srpskohrvatski'«, i nastavlja da u znanosti razdvojeno nazivanje jezika *hrvatski jezik*, *srpski jezik* »nikomu ne smeta« (227–228). No, ovdje je potrebno ponoviti Raeckeovu (1996, 22) primjedbu, već spomenutu pri komentiranju Auburgerovog članka, u kojoj Raecke govori o nazivima *hrvatski*, *srpski*, *bosanski*: »sva tri imena trenutno označavaju jedno te isto, a budući da različita imena sugeriraju različitost, iz toga proizlaze problemi«. Svjesni činjenice da se radi o istom jeziku pojedini hrvatski filolozi predlažu prelazak na kajkavski ili drastično mijenjanje jezika u Hrvatskoj. Naravno da takvi prijedlozi i pokušaji nailaze na neprihvatanje kod hrvatskih govornika. No, kad bi se i napravio jezik koji bi bio teško razumljiv govornicima u BiH, Srbiji i Crnoj Gori, time bi ujedno sve što je u Hrvatskoj napisano npr. u 20. stoljeću postalo nerazumljivo budućim generacijama u Hrvatskoj. To nikome u Hrvatskoj nije u interesu, pa ni onima koji predlažu takve promjene. Osim toga, postavlja se pitanje kakve bi uopće prednosti donijelo pravljenje što različitijeg jezika kad istost jezika uopće ne ugrožava postojanje odvojene hrvatske države. Od početka je bilo krivo povezivati osamostaljivanje države s pitanjem jezika. Jer kao što je, evo, i praksa pokazala, različit jezik nije preduvjet za samostalnost države. To potvrđuju i brojni primjeri u svijetu kada se isti jezik govori u više država. Pristup iz 19. stoljeća koji glasi jedan narod, jedna religija, jedan jezik, jedna država već duže vrijeme je prevaziđen u modernim društvima. Strahovanje da bi netko izvan Hrvatske mogao određivati kako da se govori u Hrvatskoj potpuno je neutemeljeno. Iako se radi o jednom policentričnom standardnom jeziku, nitko izvan hrvatskih državnih granica ne može zbog toga određivati izgled jezika u Hrvatskoj, što i praksa potvrđuje.

Nakon što kaže »i Srbi i Hrvati odbacili su 'srpskohrvatski'« (227), Grubišić dodaje (228) da je dobro što S. K. to vidi, i nastavlja citatom svojih riječi: »lingvisti i u Hrvatskoj i u Srbiji nazivaju danas jezik prema svojoj nacionalnoj pripadnosti«. Tome ipak treba dodati kako nije samo za hrvatske lingviste svojstveno da među njima ima i onih koji se usude iznijeti vlastite stavove o pitanju naziva jezika koji bi bili drugačiji od stavova većine kolega sunarodnjaka. I u Srbiji se može, također prilično rijetko, naći takvih pojedinaca, koji ne samo da su svjesni da se radi o jednom jeziku nego se usude to javno napisati premda time dolaze u konflikt s općeprihvaćenim stavom svojih kolega i sugrađana, npr. Bugarski (2000a, 521) kaže »srpskohrvatski se i dalje legitimno može smatrati jednim standardnim jezikom (naravno s varijantama) s točke gledišta lingvistike« i (2000b, 195) kaže: »za razliku od država, jezici kao sistemi komunikacije ne mogu se napraviti ili ukinuti dekretom«. Rajić (2000, 204–205) kritizirajući najnovije stanje u filologiji pita se »da li će prevladati utjecaj znanosti ili utjecaj politike i onih iz struke koji su se stavili u službu politike« i nastavlja da je došlo »do podjele lingvista na takve koji djeluju u skladu s nacionalnom i političkom linijom i na takve koji to ne čine«.

Za Grubišića je razumljivost »veoma labav kriterij« jer »razumljivost pripada mnogo više komunikaciji negoli lingvistici« (228–229). Međutim, što je ko-

munikacija nego neizostavni dio lingvistike jer predmet kojim se bavi lingvistika je jezik, a osnovna funkcija jezika je komunikacija. Zbog toga istraživanje ljudske komunikacije ne može biti nešto što je izvan lingvistike. Grubišić navodi (228) neka djela objavljena u novije vrijeme iz čijih naslova se vidi da se jezik u njima naziva samo *hrvatski* ili samo *srpski*. To bi trebalo poslužiti kao dokaz da se radi o odvojenim jezicima. Navedenim knjigama Grubišić je mogao dodati i *Gramatiku bosanskoga jezika* Dž. Jahića, S. Halilovića i I. Palića (Zenica 2000) ili *Crnogorsku gramatiku* V. Nikčevića (Podgorica 2001). Međutim, da bi se radilo o različitim jezicima potrebno je i nešto više od različitog imenovanja jezika. Ako je sadržaj tih knjiga najvećim dijelom podudaran, onda u lingvistici ne pomažu različiti nazivi koliko god mi to htjeli. Kad bi različiti nazivi dokazivali da se radi o različitim jezicima, onda bi Škiljanov (1990, 63) »anegdotalni karakter situacije u kojoj je svaki Hrvat od rođenja poliglot, jer osim vlastitog jezika poznaje i jedan strani jezik, srpski« morao deset godina kasnije glasiti da svaki Hrvat nakon rođenja poznaje već četiri jezika: hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski. Nije loše biti Hrvat kad već sama ta činjenica znači biti Wunderkind. Lili Laškova tu pojavu umnažanja jezika ispravno naziva kloniranjem jezika.

Zaključno se može reći da se iz dosadašnjih nestručnih uključivanja u diskusiju oko pitanja naziva jezika vidi nepoznavanje definicije osnovnih lingvističkih pojmova kao što su *jezik*, *standardni jezik*, *dijasistem*. Stoga je na kraju potrebno razjasniti te temeljne pojmove.

1. Ako se pojam *standardni jezik* želi potpuno odvojiti od pojma *jezika* kao jezičnog sistema kako bi se govorilo da su hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski različiti *standardni jezici* iako su isti *jezik* kao jezični sistem, to je znanstveno sasvim neutemeljeno, i to iz nekoliko razloga. Kao prvo, standardni jezik je uvijek ujedno i jezik kao jezični sistem. Osim toga, standardni jezik se ne definira tako da se suprotstavlja jeziku, nego dijalektima i sociolektima. U definicijama standardnog jezika ne navode se kao njegova glavna svojstva predožbe naroda i političke odluke, nego svojstva da je nadregionalan, da je normiran i kodificiran i da je suprotstavljen dijalektima i sociolektima (Lewandowski⁵ 1990, 1096). Sva ta svojstva ima srpskohrvatski jezik. Srpskohrvatski je od samog početka (od prije 150 godina) isključivo bio standardni jezik (i to policentrični) jer je bio nadregionalan, bio je suprotstavljen dijalektima i bio je obimno kodificiran (u gramatikama, rječnicima itd. u 19. st.). U tome se ni danas nije ništa promijenilo. Ako se standardiziranost promatra kao stvar stupnja, onda se može reći da srpskohrvatski danas čak zauzima višlje mjesto na ljestvici standardiziranosti (zahvaljujući 150 godina dugoj standardološkoj djelatnosti). Prijedlog da se izraz »srpskohrvatski« sada koristi samo za dijasistem lingvistički je neodrživ jer svi južnoslavenski jezici čine zajedno jedan kontinuum dijalekata. Uslijed toga ne može se govoriti o srpskohrvatskom dijasistemu, nego samo o južnoslavenskom jer on obuhvaća i dijalekte u Sloveniji, Makedoniji i Bugarskoj. Ni termin »bugarski jezik« ne odnosi se na dijasistem, nego na standardni jezik. Ako se ne želi govoriti o standardnom jeziku, onda se mora

dodati riječ »dijalekt« ili se dijalekt mora imenovati. Isto vrijedi i za slovenski i za druge jezike. Nema nikakvog lingvističkog razloga da se ta praksa sada mijenja samo za srpskohrvatski. Na rječnicima i gramatikama njemačkog, engleskog ili francuskog jezika piše samo »njemački jezik«, »engleski jezik«, »francuski jezik«. Ti rječnici i gramatike opisuju standardni jezik, ali riječ »standardni« se ne navodi, nego se očito smatra suvišnom jer općenito se u lingvističkim radovima ionako najčešće opisuje standardni jezik i *jezik* znači *standardni jezik*. Kad se ne želi opisivati standardni jezik, nego neki dijalekt ili sociolekt, onda riječ »jezik« nije dovoljna. Onda se ne piše »njemački jezik«, nego npr. »Rječnik njemačkog kolokvijalnog jezika«. Tako da »njemački jezik« i »njemački standardni jezik« nisu razdvojeni i ne može biti da se broj »njemačkih jezika« (= 1) ne podudara s brojem »njemačkih standardnih jezika« (= 1). Drugačije stvar stoji s brojem njemačkih dijalekata i sociolekata.

2. Ako bi se usprkos upravo navedenim argumentima sada u slavistici jezik odvojio od standardnog jezika i *jezik* rezervirao za dijalekte, što bi bio presedan naspram uobičajene prakse u germanistici, anglistici, romanistici itd., u okviru toga opet ne bi bilo u skladu s lingvističkim leksikonima i enciklopedijama kad bi se pri definiranju standardnog jezika prednost dala predodžbama u narodu i političkim odlukama naspram drugih kriterija. A samo tako bi se moglo doći do rezultata da su hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski različiti standardni jezici.

3. Kad bi se bez obzira na protivne znanstvene razloge navedene u 1. i 2. standardni jezik ipak tako definirao, onda se postavlja pitanje zašto bi tako definiranom »nazovi–standardnom jeziku« trebalo čak dati prednost kad se u lingvistici govori o jeziku. Jer sve to izgleda kao potraga za čarobnom formulom koja bi bila kompromis između lingvistike i politike. Taj kompromis, međutim, s jedne strane više uopće nije lingvistika, a s druge strane politika nije zadovoljna ni njime. Ako se želi biti konzekventan, onda čovjek treba dosljedno primjenjivati lingvističke kriterije, a ne prepravljati ih i tako stvarati iluziju da se i dalje radi o znanosti. A ako se ne primjenjuju lingvistički kriteriji, onda treba jednostavno priznati da se postupa prema onome što politika kaže i da to više nema veze sa znanostu.

Popis citiranih radova:

- Ammon, U. (1987), »Language — Variety/Standard Variety — Dialect«, U. Ammon i dr. (ur.), *Sociolinguistics / Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society / Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Berlin/New York, str. 316–334.
- Anić, V. (1998), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb.
- Anić, V. (1998), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb.
- Baasner, R. /Zens, M. (2001), *Methoden und Modelle der Literaturwissenschaft*, Berlin.
- Brozović, D. (2001), »Lingvistički nazivi na srednjejužnoslavenskom području«, S. Mønnesland i dr. (ur.), *Jezik i demokratizacija*, Sarajevo 2001, str. 25–32.

- Buchenau, K. (1999), »Wörter mit 'h' haben eine Seele«. *Die Tageszeitung* 17. 11. 1999, Berlin, str. 14.
- Bugarski, R. (2000a), »Some Conditions and Consequences of the Change from 'Serbo-Croatian' to 'Serbian'«, L. N. Zybatow (ur.), *Sprachwandel in der Slavia: die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*, Frankfurt am Main i dr., str. 519–525.
- Bugarski, R. (2000b), »Serbo-Croatian: How many languages?«, B. Kunzmann-Müller (ur.), *Die Sprachen Südosteuropas heute*, Frankfurt am Main i dr., str. 192–199.
- Clyne, M. (ur.) (1992), *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*, Berlin/New York.
- Dixon, R. (1997), *The rise and fall of languages*, Cambridge.
- Dunn, J. A. (2000), »The Role of English in the Development of Modern Russian«, L. N. Zybatow (ur.), *Sprachwandel in der Slavia: die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*, Frankfurt am Main i dr., str. 87–101.
- Glück, H. (ur.) (²2000), *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart/Weimar.
- Gröschel, B. (2001), »Bosnisch oder Bosniakisch? Zur glottonymischen, sprachpolitischen und sprachenrechtlichen Fragmentierung des Serbokroatischen«, U. H. Waßner (ur.), *Lingua et linguae. Festschrift für Clemens-Peter Herbermann zum 60. Geburtstag*, Aachen, str. 159–188.
- Hinrichs, U. (1997), »Südslavische Sprachwissenschaft und Südosteuropa-Linguistik«, *Zeitschrift für Balkanologie* 33/1, str. 9–25.
- Klaić, B. (1988), *Rječnik stranih riječi*, Zagreb.
- Kristophson, J. (2000), »Vom Widersinn der Dialektologie. Gedanken zum Štokavischen«, *Zeitschrift für Balkanologie* 36/2, str. 178–186.
- Laškova, L. (1996), »On the Phenomenon of Slavic Languages in the Balkans«, *Linguistique Balkanique* 38/3, str. 231–237.
- Laškova, L. (1999), »Medijnite opiti za sázdavane na bosnenski ezik«, K. Grünberg/W. Potthoff (ur.), *Ars Philologica. Festschrift für Baldur Panzer zum 65. Geburtstag*, Frankfurt am Main, str. 89–94.
- Laškova, L. (2001), *Sárbo-hárvatska gramatika*, Sofija.
- Lehfeldt, W. (2000), »Rezension zu L. Auburger, *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus*«, *Zeitschrift für Slavische Philologie* 59/1, str. 216–226.
- Lewandowski, T. (⁵1990), *Linguistisches Wörterbuch*, Heidelberg/Wiesbaden.
- Pranjković, I. (1997), *Jezikoslovna sporenja*, Zagreb.
- Raecke, J. (1996), »Zum Problem einer 'bosnischen Sprache'«, *Bulletin der deutschen Slavistik* 2, str. 19–22.
- Rajić, Lj. (2000), »Die Sprache in der Zukunft«, B. Kunzmann-Müller (ur.), *Die Sprachen Südosteuropas heute*, Frankfurt am Main i dr., str. 200–208.
- Ressel, G. (2000), »Zur sprachlichen Situation im alten und neuen Jugoslawien«, B. Panzer (ur.), *Die sprachliche Situation in der Slavia zehn Jahre nach der Wende*, Frankfurt am Main i dr., str. 225–241.
- Šipka, M. (ur.) (2001), *Standardni jezik i nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini (1850–2000). Dokumenti*, Sarajevo.
- Škiljan, D. (1990), »Jezično novo ruho«, *Sol* 6/12–13, str. 55–64.
- Weiss, D. (1986), »Was ist neu am 'newspeak'?«, R. Rathmayr (ur.), *Slavistische Linguistik* 1985, München, str. 247–325.
- Wingender, M. (1998), »Rezension zu M. Grčević, *Die Entstehung der kroatischen Literatursprache*«, *Die Welt der Slaven* 43/2, str. 387–391.
- Zybatow, L. (1995), *Russisch im Wandel. Die russische Sprache seit der Perestrojka*, Wiesbaden.